

המקור בפרשה: באדם דמו ישפך (ט, ו), סנהדרין נ"ז ב'.

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עין גלוזד

דבר העורך

הרה"ג מרדכי קרליבך

מיתת בני נח

איתא בסנהדרין [נ: ד] דב' נהרג על כל אהורה שלו, כי אהרתן זו היא מיתתן, היינו דעל מה שעבר על אהורתו הרי הוא חייב מיתה, ומקורו ממה שכתוב בהורג נפש, ושופר דם האדם באדם דמו ישפך, דב' נהרג על הרציחה, ולכאורה אינו מובן כלל, דהא אכתי אפשר דרק רציחה מחייבת מיתה ואילו שאר עבירות אינם מחייבים מיתה, שהלא אף בישראל מציעו דרק מקצת עבירות יעדה להם התורה חייב מיתה ולא כלום, וצ"ע.

ונראה דחלוקת חובת מיתה דב' מחובת מיתה דישאל, דישאל נהרג על ההפצא דעבירה, ובה יעדה תורה ד' מיתות חלוקת מיתות לב' נח, כי כל עבירה מחייבת מיתה לצמצום, לא כן דב' נח, שאין להם הפצא של מצות ואיסורים כמו שניתנה לישראל, ואך שיעקר דינים דידהו הוא כבודו המלך, ומה שהוא נהרג על ד' מצוות הוא על מה דעבר אמימרא דרחמנא, היינו על גוף המרידה כנגד המלך. אשר נראה בזה למש"ג, דמה שאמר דב' נח אהרתן זוהי מיתתן, אינו משום דגוף מעשה העבירה עצמו מחייב מיתה, אלא דמה דעבר אמימרא דרחמנא הוא המחייב מיתה, וא"כ אין לחלק בין רציחה לשאר עבירות.

תפלאים הדברים בהקדם דברי הרבני יוסף [אוי"ח סי' קט"ז סק"ב] שהביא דברי הרמ"ע מפאנו בספר עשרה מאמרות [אמרו קיור דין ח"ב פי"א] והעכ"ר אין להם תשובה, והטעם לכך, דאב שמחל כבודו מחול אך מלך שמחל אין כבודו מחול, ואשר עפ"י יושב החיד"א מה שהענין בטור [סי' קט"ז] על מה שתקנו לומר "אבתי" בברכת הישגנו ובברכת סלה לנו, משא"כ בשאר הברכות, דהוא לפי שטליהה ביה, תליא לא לא במלך.

הלא למש"ג הדברים מכוונים, כי חלוקת בידום עונשי בני נח שידום מחמת מה דעבר אמימרא דרחמנא, והוא כענין מרידה במלכות, ואשר לכן מיתתו בסוף כדן כל מורד במלכות מיתתו בסוף [מכובד בתוספתא ובירושלמי], משא"כ עונשי מיתה שיעדה תורה לחוטאים שבישראל אשנו על מה דעבר אמימרא דרחמנא, בזה שפיר פתים אנו אל אביו, שעבדו מהתללים ומבקשים סלה לנו "אבתי" כי חטאו.

[ונכתבני שם הרבה נפ"מ בזה, א. לענין מחילה על חוב המיתה, דבב' שיך מחילה כדן מחילה מלכות, דהנה רבא אמר בתמורה ד' [לא] לענין ביטול מצות מילה במשה, ב. לענין איסור ב' דלא משווי ליה כאיסור מוסף, ג. לענין קל"מ ולא אמר אל כחובי מיתה ובלא במיתת המורד במלכות. ד. נחבאר כן אף לענין חובת מיתה דע"ה הנדחת ושעיקור משום דין ב' נח, דהנה נחבא דע"ה נחבא מצות דישאל דב' נח, ואכ"מ].

הנה הארכתי בפרשת כי יצא [פ"ה פ"א] מדברי האחרונים לחלק בין חיובא דמיתה לחיובא דמלקות, דהנה רבא אמר בתמורה ד' [לא] כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ועב"ז לקי משום דעבר אמימרא דרחמנא, וכתבו האחרונים דהיינו רק לענין חיובא דמלקות, אך במיתה וכתר שהן באים על ההפצא דעבירה א"כ שיתחייב בהם במקום דלא מהני, והדברים מכוונים, וכפי שיבאר. ויבואו בהם חילוק גדול שמענין בין חיובא דמיתה לחיובא דמלקות, דחיובא דמיתה ישנו גם למעשה כלל, כגון האומר לע"ז אלי אהא או באוב ודעיתי [סנהדרין סג. סה.], ואילו מלקות לתא לא בעשה מעשה, ולמש"ג הדברים מחזוריים בטבעה, דחיובא דמיתה הוא על ההפצא דעבירה, שחילול שבת מחייב מיתה, ובהו לפ"מ א"כ עשה מעשה אם לאו, אך מלקות חיוב על המרידה בה, וא"כ מובן שהמרידה במעשה חמורה היא יותר.

ויסוד חלוקת הנ"ל נראה, דהנה שיתת רבי שמשעאל בסנהדרין [ב] דמכות כ"ג כדני נפשות, ושם [א] אמר רבא דהוא לפי שהמלקות במקום מיתה עומדת, [ובר"מ (פ"ט) סנהדרין ה"א] כתב טעמיה ולא כהלכתיה. [ובתוס' ד"ה מלקות] הביאו ד"מ רבבני נח אהרתן זוהי מיתתן, ויגדה תורה ותחדשהו פירשת מלקות תחת מיתה דבני נח, עכ"ל, והמקום צ"ב, הרי ע"כ חלוקת המה דין ישראל מדין ב"ע בעושיהם, דהלא בב"ע נהרג על הגזל, ואילו בישראל אין מלקות, וא"כ מה"ת שכש"ש מלקות הוא בא תחת מיתה דידהו.

ואשר יראה בזה למש"ג דחיובא דמלקות אינו חיוב בפני עצמו, אלא עיקר גולד ממה שעבר אמימרא דרחמנא, ומש"ג דכל שעשה רשע בעבירות התורה [הודמין ללאו דחסימה] חייב מלקות, וזהו שאמר רבא מלקות תחת מיתה עומדת, והוא למה שיבאר בהנה על דעבר אמימרא דרחמנא, ומצא דלא איתנין עלה להשוות ישראל לב"ע, אלא לליפנין דהמורד במלכות שמים עונשו מיתה.

וסמך לזה נראה מדברי רש"י סנהדרין [נ: ד] דב' נח ששגג נהרג, דאהרתן זוהי מיתתן, ומשמע שזהו עצמו סיבת חיובו ששגג משום שאהרתן זו היא מיתתן, וכ"ה בריב"א מכות ט. שהו סיבת חיובו בשגגה, ובפשוטו צ"ע דמה שאמר אהרתן זו היא מיתתן היינו דנהרג על כל מצותיה, אך מה ענין מאמר זה לענין לחיוב כשעבר שגגה, ולמש"ג נראה שכן מציעו כמורד במלכות דנהרג אף בשוגג [ע"י קודשין דף ג' מ]. שעיקרו משום כבוד המלכות.

וסמך לזה מצאתי, דהנה הפ"מ צ"ב תיבת גמא [חיי שרה אות ג'] הביא שנתלוק האחרונים בדין ספק איסור לב"ע אם נהרג עליו, דדעת המ"מ שם שאינו נהרג [והוסיף הפ"מ ש' שהוא מזהיר מדין ספק דאורייתא לחומרא, ע"י תיבת גמא נח סק"ב ותלת יעקב ס' ג' בתוס' ח"ו סי' כ"ה], דדעת הכס"מ [פ"י מלכים ה"ח] שהו נהרג, וכיאר דברי דין שהו מזהיר על הספקות מעשה הר"י חייב מיתה על כן, משום דאהרתן זו היא מיתתן, הרי דחיובו של ב"ע הוא על האהורה ולא על מעשה האיסור.

ואולי לשיטתו, דתיבת גמא [דברים] כתב דבב"ע עונשין מן הדין, וביאר דכל מה שאין עונשין מן הדין בישראל הוא לפי שאין ק"ו יכול לפעול תרתו, וכן את האיסור וכן את החיוב, אכן בב"ע אין זה כן, מדרשות, דמאחר שהבאת את הנתיב ליד אהורה, מעתה ממילא הוא דחייב עליה מיתה, ומשום דאהרתן הרי היא ממילא מביאה אותם ליד חובת מיתה [אכן העיר ע"ז ממה שמציעו כמה איסורים שניתנו לב"ע ואין נהרגין עליהם, יעו"ש].

הגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א מראשי ישיבת קול תורה

בעניני מיתת בני נח

א. הרמב"ם (מלכים פ"ח ה"י) כתב, וכן צויה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג וכו'. ויש לחקור היאך הדין בכפיית בני נח, אם המצוה היא על הסתדרות או על כל ישראל, דהנה בכל מצות עשה נחלקו הקצות והתביעות (ריש סי' ג'), דעת הקצות דדוקא לב"ד מומחין נמסר ענין כפייה על מצוות ורק להפשיט בעידי אינש דינא לנפשיה, והנתיבות ס"ל דכל אדם כופה, ועיי"ש במשפטי נתיבות. ויש להסתפק היאך הדין בכפיית בני נח.

והנה קיי"ל (מלכים פ"ט ה"ד) דבני נח נהרגו בעד אחד חבירי, אחד, ומסתבר שכל אדם מישראל לא גרע בזבוב מכן נח שמצוה לרין את חבירו, ונמשע שאי"צ לזה שום מנינו של דין, שהרי כתב שם הרמב"ם ומפני זה נתחייב כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא נהרגו, הרי מובא דרשית הרמב"ם שכל גוי יכול לרין את חבירו, א"כ יתכן שגם כל ישראל, שבודאי ג"כ יכול לדנוע על מה שעבר ויגל עם לכופו לקבל את המצוות בפני ג' או ליהרג, מיהו יתכן שלכפייה זו שנאמרה למשה מטורה לו ולב"ד של שבועים ואחד, וצ"ע בזה.

ב. גם יש להסתפק אם בהאי דינא דמיתת בני נח בעד אחד חבירי, האם בעינינו בזה דין אחר נוסף לעד, או הדעד עצמו נעשה דין. ד"ל דזה כמו באיסורין דעד אחד נאמן וגם יכול להורות, אכן אינו ממש כאיסורין שהרי אשה פסולה לרין ולהעיד בב"ד.

ונראה דזה תלוי בטעם הדין דאין עד נעשה דין, דאי משום דבעיני ועמדו שני האנשים לפני ה' נראה דאי"צ בבני נח, וכן אם מטעם עדות שאי יוכל להדימה, הא אין דיני הומה בבני נח, מיהו אי נימא דיעמדו אינו אלא סימן לזה דעדים דיינים הם אנשים נפרדים, וכן י"ל גם בטעם עדרות שאי יוכל להדימה, דרק בעינין ב"ד שראוי לבא לפניהם להדימן כאמרו באר"י בבב"א ע"מ גיטין (ה' ע"ב) בענין אף עד נעשה דין, א"כ יש מקום עיון בבני נח. וצ"ע בזה שהארכתי במק"א.

ש"ר במנחת חינוך (ת"י) כתב דהדין שכתב הוא העד והוא הדין כמשי"כ הרמב"ם. ומיהו ברמב"ם לא מוכרח זה, ורק דין עד אחד חבירי, ואולי הבין המני"ח מסב"א, שאם אין דיני עדרות דיעדות, ממילא מהני גם עד נעשה דין, וכיון דלא הוכיח הרמב"ם דין ועמדו ומפי חכמי עדרות שאי יוכל להדימה, ממילא משמע דאין עד דיעני.

ג. ודאיית בחזו"א (ב"ק ט"ז) דפשיטא ליה דעד אחד חבירי אחר דבן נח, צריך להיות מי ששומרו על שבוע מצוות, ואחר מתן תורה הרי העד אחד חבירי אחר רק מי שקבל עליו בב"ד נעשה גר תושב, ומי שאינו שומר שבוע מצוות אינו דין אמת ועד אמת.

ולדידי צ"ע טובא בזה, דבגמ' ורמב"ם לא מוכרח תנאי כזה ומשמע דאין פסול חזן מצוה, אלא דכין דרשע דחמס פסול משום חשד, לפי המבואר בגברות ארי במכות א' ו' ובקצות תנתיבות (נ"ב), א"כ י"ל דגם הם חשודים עי"ז טפי, וגם זה עדיין צריך ראייה שהרי בלא"ה נאמר עליהם אשר פיהם דיבר הוא יומינים ימין שקר, ומ"מ סגי לרין בני נח.

וביותר, הדין מבורא בביטין (י' ע"ב) דחזן כסערכאות הרי הם חשודים לשקר ע"ש הגה"א, אם היינו משום שבחוקת גולנים הם או כמעט חשודים לשקר, וכי על גרי תושב לא נאמר זה, אם הברא גם מי שקיבל ע"ז לשמור ד' מצוות הוא בכלל אותו חשד. ואם לבני לרין בני נח גם כדן כזה מי ימיר דכין שלא קיבל עליו לא סגי. ואם החזוק לשמור ד' מצוות ומסתבר דלא גרע לבני נאמנות כלל גר תושב, וא"כ מאחר שגם רשע כשי' לא מזהר בפסול בני נח שבא על הגזרה או אכל אבר מן החי, וצ"ע.

ד. עוד כתב שם מרן החזו"א ד"ל, דישאל אינו דין כן ע"ז עד בני נח, כיון דלדידן אין זו עדרות, והוכיח שם דמחוקק על ע"ז תושב להחיותו, וא"כ צריך עדרות כשר להרגו. ולא ידענא מ"ל לתוויא חידוש גדול כזה, ואפי' את"ל בגר תושב כן כמשי"כ גם בסוף דבריו, אבל על כל בני נח שאין מצוין להחיותו ג"כ ל"ש. אלא גם אם מצוין להחיותו, אם אחד מהם ישמע אותו עדרות מאותו העד הרי הוא מצוה לדנוע למות, למה גרע אם אנו הדיינים, הא מסתבר שתלוי בזה מה אנו דנין, ומעתה וכי איסור שלנו להרגו גרע מאיסור דידהו. וכל זה בלי הכרח, ואי"צ שיש מקום כסב"א, ועליו לרין רק ע"פ מה נחשע עדרות לדידן, א"כ ניבעי נמי שנים. ואולי י"ל לדידן הוי כאיסורא, וכל זה לא מוכרח כלל ברמב"ם דדין זה הוא רק לבני נח.

נאמר וצ"ע לרינא. ה. והנפסקתי בחיוב מיתה דבן נח, אם יסוד דינו כחובי ישראל שבא ע"ז פסק ב"ד, וקודם פסק ב"ד עדיין אינו בר חיובא [נמכורא בגליין ח"י ס' במכות ה' ז' א"ש], כי דאנו בני נח, דאהרתן היא מיתתן, וענין הדינים בעד אחד חבירי אינו אלא לב"ד ולקיים שם, ונ"מ כן שהיא גרע על קודם ששפט, אבל אחר שעבר עבירה שחייבת מיתה, אם היא גברא קטילא לא אלא. ה. והעיריני מסוגיא דסנהדרין (ע"א ע"ב) דמציעו דמיון בגמ' בין נשתנה דינא של בן סורר לאישתי דינא דבן נח, ובכין בן סורר אמרינן דאחר גמר דין הוא כגברא קטילא, א"כ לכאור' משמע דבין נח כן. מיהו ברמב"ם (מלכים פ"י ה"ד) לא הוכיח כלום מזה, ומסתמית דברי משמע דאין נ"מ בב"ע בין נשתנה דינו קודם נמ"ד לאחר נמ"ד, אלא דא"כ יהא מוכח להיפוך דלא אמרינן בהו גברא קטילא אפי' אם היה גמ"ד, ועכ"פ בלא גמ"ד דאי לא הוי גברא קטילא.

ומצאתי שהמאירי בסנהדרין כתב בלשון יראה, בבירך את השם ונתגיייר אתה גמר דין יראה שזורגין אותו שכל שנעמר דינו הרי הוא כהרגו לגמרי, וכ"כ הדין רמה שם. ובמ"ח (כ"ו ו') מצדד דגמר דין שע"י ע"א ודין אחד אינו עושה גברא קטילא. אולם כפי"ש מרבם המאירי והדין רמה נראה שיש בני נח ענין גמר דין שעושהו לגברא קטילא, וא"כ משמע שאין חיוב על המעשה לבד בלי גמר דין, וגם המנ"ח רק דן על דין גברא קטילא דאפילו אחר גמר דין לא נימא כן, אבל משמע דלא ס"ל דהמעשה לבד גורם חיוב על הגברא.

(ברכת אברהם מכות ט' ע"א)

זמן חורף הפצע והמוני בני התורה חזרו לחבשו את ספסלי היכל הישיבות והכוללים, מחוזה נורא הוד של אלפי בני החיל העושים דרכם חזרה אל היכל התורה מעורר כל לב ונפש ומביא את בשורת קיום העולם לעיני כל.

מזוידים המה כולם מוטענים הרוחניים הכבירים שאותם צברו ורכשו בימי החגים, בחיזוק גדול שאין זמרה לו, ברענות ובהתחדשות לעליה רוחנית ולרכישת המדרגה הבאה בצעדים הבטוחים בדרכה של תורה.

מה דימה ומה ישווה, מי יעריך ומי יאמוד, את זכותו הגדולה של עם ישראל בריבוי לימוד התורה שבזמננו, בריבוי כבוד התורה וחשקת התורה ויקרת התורה. הכל רואים וחשים כי דווקא בימים שבו החושך מכח ברחובות העיר, בהיכל התורה ובלבות בני התורה ומאירי אור יקרות אדיר.

בימים אלו החלו בלימוד מסכת שבת בלימוד הדף היומי והנה ראה אור עולם ספר נכבד חידושי שבט הלוי על השי"ע על מסכת שבת משעוריו וחידושי של מרן פוסק הדור הגר"ש וואזנר שליט"א. ועל הגמרא בשבת המתארת את קבלת התורה באמירת נעשה ונשמע שבאו וקשרו מלאכי השרת כתרים לראשם של ישראל, ראיתי ששאל להבחיר מרן בעל שבט הלוי וכי מה החידוש בזה שהקדימו נעשה לנשמע ומדוע איפוא יטערו לראשם כתרים חתרו על עשיית מצוותיה, ההבנה, ההכרה והאור המלך, ודבר הגיוני וראוי הוא שבצויו המלך, יעשו המעשים תחילה ומה יש נכבדות בהקדמה זו ומעלה מיוחדת.

וביאר כמה ביאורים, ואחד מהם מאיר את אור עשיית המצווה וקיום דברי התורה. עומק דברי התורה ועמקות מצוותיה, ההבנה, ההכרה והאור המיוחד ורב האנפין של כל דבר מדברי התורה הרי אין לו סוף והרי לעולם לא נדע ולא נגלה אותם עד לבהירות השלמה.

אולם בכל צעד של קיום דבר ד' ובעשייה של המצווה, אנו מגלים עומק והבנה נוספים באורן של המצוות ועומקן, חשים אנו מפעם לפעם נדבך נוסף בעומק ויכולתן לשנות את מהותנו ולהאיר את חינונו.

ואת הבניו כלל ישראל דבבר אליהם ד' ובמוסרו לזאת את תורתו, הם הבינו כי רק עם העשייה של המצווה בקיום דבריו ובקיום רצונו ויכולו להבין את דבריו, וזו הייתה אמירתם, נעשה ונשמע, דהיינו בכל אופן בדרך שהיא יהיה זה בחינת נעשה ונשמע כי רק אחרי המעשה וקיום שוב ושוב על המעשים שהם רצונו ותיבדך, תהיה השמיעה וההבנה שלחם טובה יותר ויכולה להכיל במוחו של בן אנוש.

על הבנה זו של כלל ישראל, יעטרום מלאכי השרת בכתרים. כי הנה השנוי הם את המעלה הגדולה להבין את גודל ועוצמת דבר ד' אליהם. והדברים מאירים ומפלאים.

חנה וצחק ה"אוי חנונון 1166

צוף הוצאה לאור - נתן פלדמן

הופיע ויצא לאור בהוצאת צוף

עמק אפרים

להגאון רבי אפרים

זוריבין וצ"ל

על מסכתות כתובות יבמות

עכשיו בדונויות הספרים

הודאת בעל דין בבן נח בדיני נפשות

מובא בגמ' גיטין ד"מ ע"ב וס"ד ע"א ובקידושין ס"ה ע"ב הכלל של "הודאת בע"ד כמאה עדים", אולם זה דווקא בעניני ממון אבל אם אדם מודה שהרג נפש לא מועילה הודאתו לחייבו מיתה וכמש"כ הרמב"ם בלשונו הזהב בפ"י מהלכות סנהדרין הלכה ו' וז"ל "גורת הכתוב היא שאין ממתין ב"י"ד ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים, וזה שהרג יהושע את עכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה הייתה או דין מלכות היה, אבל הסנהדרין אין ממתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה שמא מן העמלקין מרי נפש הוא המחזיק למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות וכו' וכללו של דבר גזירת מלך". הרדב"ז על הרמב"ם הני"ל כתב להסביר את טעם הדבר שלא מועיל הודאת בע"ד בידי נפשות וז"ל "לפי שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה שנאמר הנפשות לי הנה הלכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו ורק ממונו שהוא שלו אומרים הודאת בע"ד כמאה עדים דמי (ע"י גליון השי"ס לרעק"א מכות ד"ה). ע"י בשרי"ע הרב הלכות נזקי הגוף סעיף ד' כתב "אסור להכות את חבירו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו" דהיינו כח החיים של גוף האדם אינו שלו של האדם, הגר"י ז"ל זצ"ל בספרו לאור ההלכה עמ' שי"ח כתב להסביר ענין זה שמנחמן את האבל "ה' נתן וה' לקח" זה איננו מליצה של תנחומין גרידא אלא שזהו הגדרת המציאות, נתן הקב"ה את החיים לאדם שישתמש בהם אבל לא שיהיו לו קניינים לו לעשות בהם כאדם העושה בתוך שלו עצמו. לקחת את החיים בחזרה אפשר רק למי שנתנם להקב"ה ולא לאדם. ולפי"ז אפילו יודע שהוא מחויב מיתה אינו רשאי להמית את עצמו, וכ"כ בחידושי רבינו חיים מטעלו על מסכת כתובות דף ט"ו. (ע"י שו"ת יד אפרים (וינברג) סימן י"ד).

בחידושי המהר"י"ט והשיטמ"ק בכתובות דף ק"ג משמע שחולקים ע"ז וסוברים ששם יודע האדם שהוא חייב מיתה רשאי להמית עצמו. דמובא בגמ' (שם) לגבי אותו כובס שעלה לגג והפיל את עצמו לארץ ומת יצתה בת קול ואמרה אף אותו כובס מזומן לחיי העוה"ב. והקשה המהר"י"ט וז"ל "ומיהו תימה איך חבל בעצמו והלא אפילו בשעת מיתה אמרו מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא יחבול בעצמו כמובא בגמ' עבודה זרה דף י"ח ע"א ואיך אמרו לו שמוזמן לעוה"ב?" ומתוך המהר"י"ט לתרץ לפי דברי הירושלמי כתובות פרק הנושא הלכה ג' שהיה בזה ענין של חילול שבת וזה הכובס ראה בדעתו שחלל שבת שלא במקום מצוה וקיים סקילה בעצמו דמחלל שבת ונרצה לו לכפר עליו. וכן כתב השיטמ"ק (שם) בשם רבינו קלונימוס, וכן הוכיח בחידושי הרד"ל קידושין דף פ"א ע"ב שרשאי להמית עצמו שעושה זאת לשם כפרה (ע"י בחידושי רעק"א יור"ד שמ"ה וביד אברהם שם).

מין הגר"ש וואזנר שליט"א

בעניני העדות ודיינים למיתת בן נח

במנ"ח מצוה כ"ו סוף אות כ"א, ואם בא עד אחד והעיד לב"נ ובא אחר והכחישו, אם יש חילוק בין באו בבת אחת ובין באו בזה אחר זה, כיון דמן התורה מהימן, וגם אם יש חילוק בין כשרים לפסולים, דינים אלו עיין ש"ס יבמות וסוטה ויר"ד ס' קכ"ז וכו' ותלמד לכאן. עכ"ד המנ"ח. ומשמע להדיא דר"ל המנ"ח דכמו דשם אמרינן דעד הראשון כשנים ואין הבא אחריו יכול להכחישו הוא הדין כאן, וכן לשאר דברים.

ודבר מתמיה הוא לענ"ד, דודאי בישראל דאמרה תורה ע"פ שנים עדים יקום דבר, ורק עדות בשנים נקרא עדות, א"כ שפיר אמרינן כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים, דהתורה נתנה להעד הראשון כח כשנים ולא לשני, וא"כ אין יכול השני להכחישו. משא"כ בגוי דאמרינן ביה דדי בעד אחד, א"כ לא הוי הראשון רק כאחד ואין כוחו כשנים, ופשיטא שהשני יכול להכחישו, וזה פשוט.

עוד כתב שם המנ"ח ואני מסופק אם דנו אותו בית דין אם אזלינן בתר הרוב, דהכתוב אחרי רבים להטות זה דוקא בישראל אבל לא בבן נח, והנה אם רובם מזכים או אפילו מחצה על מחצה נראה מצד הסברא דאין הורגין אותו מספק, דגם בב"נ אמרינן ספק נפשות לקולא, וזה מצד הסברא. אך אפשר דאפי' רובם מחייבים לא אזלינן בתרייהו, כיון דאין לנו ילפותא כמו בישראל, ובפרט לפ"מ שנתבאר בשטמ"ק בב"מ דגם רוב הוא ספק אך התורה דכלל התירה ספק זה, א"כ בב"נ דלא מצינו ענין זה אפשר דכלל ענין הוי ספק ואין הורגין מספק, עכ"ד המנ"ח. אולם ע"י תשובת חתם סופר יור"ד ס"ס ע' ש"כ בפשיטות, דאם יש כאן ג' דיינים ושנים מזכים וא' מחייב פשיטא דהמיעוט בטל ברוב ואינו נהרג וכו', ואדרבה בענין זה שייך בב"נ אחרי רבים להטות טפי יותר מבישראל וכו', משא"כ בב"נ אם א' מזכה ושנים מחייבים נהרג ע"פ הכרעת דין אחד, יע"י ש.

(שבט הלוי ח"ה קו' המצוות סי' ז"ג)

ש"בין נהרג עפ"י עדים שלא ראו ראייה ממש אולם הודאת בע"ד לא מועיל בב"נ.

* * *

הנצי"ב בפירושו העמק דבר והכלי חמדה פרשת נח מעירים מדברי התרגום אונקלוס עה"פ שפך דם האדם וז"ל "דישוד דמא דאנשא בשהדין על מימר דיניה דמיה יתשוד", ומשמע שצריך דווקא ב' עדים ולא מועיל אפילו עד אחד. הכלי חמדה פרשת וזאת הברכה מביא דברי רבינו סעדיה גאון בספרו האמונה והדעות שער ג' פרק ט' כתב שיש שואלים על מה שאמר השי"ת לקין נע ונד תהיה בארץ ולא ענשו במיתה דבי"נ דבי"נ חייב על שפיכות דמים? וכתב לתרץ מפני שלא היה עדים ודיין בהריגת הבל ובי"נ אינו נהרג בעד אלא בעדים ודיין, ומעיר דהלא מפורש דבי"נ נהרג בעד אחד? וכתב לתרץ כיון דפסוק זה "אך את דמכם לנפשותיכם אדרושי" זה ההורג את עצמו לא נשנה במתן תורה, א"כ הגם דדעת הירושלמי דחייב בי"נ בהודאתו היינו לאחר מתן תורה אמנם קודם מתן תורה לא נאמן על עצמו וצריך דווקא ב' עדים, והטעם לרך יען כי בצלם אלוקים עשה את האדם, וזה שחייב על שפיכות דמים אינו עבירה שבין אדם לחבירו דא"כ חבירו היה יכול למחול אלא משום שהרג אדם שנברא בצלם אלוקים ולכן לא מועיל הודעת בע"ד. הנצי"ב בהעמק דבר הני"ל מתרץ דמה שנהרג גוי בעד אחד ובדיין אחד היינו דוקא אם מוחזקים בכשרות אבל סתם בני אדם אין נאמנות לדיין ועד אחד שלא יטה דינו.

בשו"ת יד אפרים (בליצור) סימן כ"ו כתב כעין מש"כ בסי' כלי חמדה "דמה דקיי"ל דבי"נ נהרג בעד אחד ואין דמו חמור כ"כ כמו של ישראל היינו לאחר מתן תורה, אבל קודם שניתנה תורה לישראל היה חמור דינו של עכו"ם כמו של ישראל כעת. ורש"י עה"ת מביא המשל לאדם שאבד מרגליות באשפה כובר בכברה עד שמצא המרגליות ואח"כ משליכו לחול, אבל קודם שמצא המרגליות חשוב בעיניו כל האשפה יען שהמרגלית טמון בתוכו, כמו כן קודם מתן תורה וכש"כ בימי נח שאז לא נתברר מלי המה ומאיזה בטן יצא מי שיקבלו התורה שבשביבם נברא העולם וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא אז בעת ההיא היה חמור מאד כל נפש אדם ולא היה נהרג בעד ודיין אחד עד מתן תורה שאז נתברר שבני אברהם יצחק ויעקב הם בני א-ל חי ובשביבם נברא הארץ ומלואה אבל שאר הנבראים הם רק לצוות להם וע"כ נהרגו בע"א ודיין אחד והתרגום מדבר עוד בימי נח.

אולם ראוי לציין שבשו"ת חכם צבי סימן פ"ד ובשו"ת מחנה חיים ח"ב סימן כ"ב וכו"ג והערוך לנר סנהדרין דף פ' משמע דאין הגוי נהרג עפ"י עצמו ודלא כמש"כ בספר החינוך. בשו"ת משנה הלכות חלק ט' סימן שני"ה מציין משו"ת הרשב"א שהובא בב"י חו"מ סימן שפ"ט שכתב וז"ל "אבל דבינא דמלכותא אין משיחין בכל אלו שאין דינם אלא אחר ידיעת האמת ונענש בדיני המלכות אפילו עפ"י קרובים ואפילו עפ"י עדים. ומשמע שבי"נ נהרג עפ"י הודאת עצמו (ע"י אורח משפט סימן ב' מהר"י חיות סנהדרין ד"ח ישועות ישראל חו"מ סימן ר"א כלי חמדה פרשת כי תצא שו"ת צ"ח אלעזר ח"י סימן כ"ה פ"ה שו"ת שרידי אש ח"ב סימן ק"ד ובסי' עינים למשפט סנהדרין נ"ז ע"ב. שו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן ב' ובשו"ת יבי"א ח"ו חו"מ סימן ד').

* * *

אולם כל זאת מדובר לגבי ישראל שלא מועיל הודאת בע"ד להרוג את עצמו, אולם יש לדון האם גם בבן נח נאמר הלכה זאת, החינוך במצוה כ"ו ובמצוה קצ"ה כותב שכן נח מתחייב בהודאת פיו בדיני נפשות. המנחת חינוך (שם) כותב שלא נמצא חידוש גדול כזה בש"ס וברמב"ם אלא חידושו בעל החינוך מדעתו הרחבה, והטעם לזה דכל הטעם שאדם פסול להעיד על עצמו משום דאדם קרוב אצל עצמו, ולכן בי"נ שנהרג עפ"י עד אחד על פי קרוב כמבואר בסנהדרין כ"ו ממילא כשמעיד על עצמו הוא כעד אחד קרוב שמעיד. ובכך כתבו לפרש דברי המדרש רבה (בראשית ל"ד ט') – אי"ר חנינא כולהו בהלכות בני נח בעד אחד בדיין אחד בלא עדים ובלא התראה. ויש לברר כוונת המדרש באמרם בלא עדים הרי כבר כתבו שבי"נ נהרג בע"א, אולם לפי דברים הנ"ל יש לומר שבלא עדים היינו שנהרג בהודאת פיו ודברי המדרש הם מקור לדברי החינוך (ע"י אור שמח סנהדרין פ"ט הלכה ט'). בשו"ת ברית יעקב או"ח סימן כ' מציין דברי הירושלמי קידושין פרק א' הלכה א' וז"ל "בדינהוון בעד אחד שלא בתראה ובסיני היה בן פזי מוסיף בחנק ומי עצמו מ"ט דכתיב "שופך דם האדם באדם דמו ישפך". ופירש בקרבן העדה וז"ל "דררשינן באדם דמו ישפך אפילו ע"י עצמו דמו ישפך, אי"נ מדכתיב ומי האדם דריש דאפילו מפי עצמו נהרג". וא"כ יש מקור שבי"נ נהרג על פי עצמו.

בסי' מנחה חדשה על החינוך מבאר דברי המדרש עפ"י הגמ' בסנהדרין ל"ז ע"ב שאין הורגין ע"י אומדנא, וז"ל הגמ' כיצד מאומדן? שמה ראיתם שרץ אחד אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אולם מה אעשה שהרי אמרה תורה עפ"י שנים עדים יומת המת, ולפי"ז י"ל שמה שכתוב בלא עדים היינו

מכון ירושלים

הופיע

יד דוד

על מסכתות

נדרים נזיר וסוטה

להגאון רבי דוד זינצהיים זצ"ל

יו"ל לראשונה מכת"י המחבר עם מקורות וציונים

מיתת בן נח

הלימוד הנלמד

ממיתתו של בן נח

שנינו, וכבר לימד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלך אותו או על עסקי אשתו שואלך אותו אשתך היא אחותך היא, וי"ל דמה שאמר אצ"ה לאבימלך י"ק אין יואת אלקים במקום הזה הורגוני ע"ד אשת"י, אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלך אותו, על עסקי אשתו שואלך אותו, ולמדנו מזה אצ"ה שקרא עצמו גוי צדיק והם לבב, וגם הבורא ית' הסכים עליו, ואמר 'גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך אותך מחטא לי, ע"כ לא נחתך לנגוע אלי, וכי"ז אמר לו אצ"ה יאין יואת אלקים במקום הזה, ומאין ידע זאת.

ועפ"י חז"ל שה"י לו לשאול ע"ד אכילה ושתיה ולא על דבר אשתו, ומשה הבין כי אין יואת אלקים במקום הזה, כי הירא את דבר ה' לא ישאל על אשת רעהו, וכי בגלל זה התחייב מיתה כמ"ש יזאם אינך משכיב דע כי מות המות אחת וכל אכס"י, ואז"ל משום דהוי לו ללמוד ולא למד אכסנאי שבא לעיר ע"ד אכילה ושתיה שואלך אותו וכו', ומשום דלא למד אף שבן נח הי' חייב מיתה. מזה הירא את דרכו, אצ"ה שבאמת ה' חייב מיתה על הטעות מצד נגיעתו המטענה, שהיא המביאה אף לחשד בשכרים, כי עמד בדעתו להצדיק אצ"ה נגד בוראו ית', והצדיק את דרכו, אצ"ה שבאמת ה' חייב מיתה על שלא למד הכלל הנ"ל של דרכי הכנסת אורחים ונמוס בני"א האמיתי, ואצ"ה שהי' בארצות אבימלך נמוס מדיני, ככ"ז כיון שחשש שם בירוד המדות, לברר לעצמו שאין דרכו הישרה באמת, ולא כמו שטעה וסובר שהוא הצדיק והתמים, אלא אדרבה הי' לו להודות שחטא, ולמה לא הודה לפי שעינו הטעות לראות היתר לעצמו ולהכשיר מעשיו עד שהזהירו הבורא ית' שיתחייב מיתה, ואז הרפה ממנה, כמבואר בס' מדרגת האדם בכיבוד המדות לראוב"ר צד"ה עיי"ש.

וראינו מזה לימוד נפלא במהות היראה, כי דרכו של אדם לרדן שעני היראה נוגע רק להתפלל ולשכח המצוות שבאברים, ואינו תופס כי היראה היא חכמה רבה ועמוקה אין על עפר משלה, ואין דוגמתה בחכמת העולם, והיא החכמה העליונה מכל החכמות שבעולם כמ"ש יתן יראת ה' היא חכמה וסוד מרע בינה, והיא היחידה בחכמות תבל, ולמה לא יבינו בני"א מהותה, רק דנים אותה לרוב חצוני ושטחי, ואינם בעומקים חקר בפנימיותה כמשא"ל אין לו להקב"ה בעולמו אלא אצור של יראת שמים בלבד, שנא' יתן יראת ה' אצור, ומזהותה היא לתודו לכל כחות הנפש וכו', כי מעלת החכם להיות ירא ה' וסר מרע, ונשמר ונוהר ממנה, משא"כ הסכיל אצ"ה שהוא עובר עברה בכ"ז מתעבר בוטח, ואין לו דעת לשמור אצ"ה מן הרעה הצפונה, וע"כ אבימלך אצ"ה שהי' בעל נמוסין אמנם מעלת היראה לא הי' לו, כי הי' ירא את ה' וירא מן הרע גם יחד כי אז לא הי' שואל ע"ד אשתו, ואצ"ה שאמר לו אח"כ אחותי היא, והי' לו היתר להקתה, אבל היתר כזה גופא מושרש צפוני בא, משום דהוי לו ללמוד אכסנאי שבא לעיר.

הנפשית. מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד' זה לא רק שיר. האדם צריך לשמור על מצב רוחו. לדעת על מה צריך להצטער ועל מה לא.

הקצור שלחן ערוך מביא: 'הרועה לשמור את הבריות צריך לדעת התנועות הנפשיות ולהזהר מהן. והן כמו השמחה והדאגה, והכעס והפחד שהם הפעולות בנפש. וצריך המשכיל שיהיה שמח בחלקו כל ימי הבלו ולא ידאג על עולם שאינו שלו ולא יבקש שיתנוות. ויהיה בטוב לבב ובשמחה הממוצעת.'

האדם צריך להיות עם אמונה וביטחון בבורא עולם. הוא לא צריך לקחת לבב' את מה שלא צריך ולדאוג לדברים שהם בידי תאכלו' מביא התנחומא: זהו שאמר הכתוב: 'לעשות רצונך אלקי חפצתי ותורתך בתוך מעי'. וב'באור אמרים' שם כתב: 'וכי יש תורה במעיים, והוא אין משכנה אלא במוח ובלב. אלא הכוונה על האכילה הכשירה שמנסיח למעיים, על ידה תיכנס חיות לנשמה כאילו הכניס תורה למעי'.

פרשה גדולה וחשובה בשמירת הגוף והנפש הינה השמירה והזהירות ממאכלות אסורות. על הכתוב 'זאת החיה אשר תאכלו' מביא התנחומא: זהו שאמר הכתוב: 'לעשות רצונך אלקי חפצתי ותורתך בתוך מעי'. וב'באור אמרים' שם כתב: 'וכי יש תורה במעיים, והוא אין משכנה אלא במוח ובלב. אלא הכוונה על האכילה הכשירה שמנסיח למעיים, על ידה תיכנס חיות לנשמה כאילו הכניס תורה למעי'.

בטעם איסור מאכלות אסורות כותב החינוך 'ועל כן הרחיקנו מהם למען יפעלו הנפשות פעולתן, ולא ינעלו דלת בפניהם רוע מזג הגופות וטמטום הלבבות'. מפני שמאכלות אסורות מטמטמות את האדם. הרמב"ן לומד זאת ממה שקראה תורה על מאכלות אסורות 'טמאים המה לכם' 'ורמז, שהוא להיותו נקיי הנפש, חכמים משכילי האמת'.

וכך דעת האברבנאל 'שלא באה התורה לרפא הגוף ותחלואיו בלבד אלא לרפא הנפש ולרפא תחלואיה. לכן אסרה המאכלים המתעבים ומשקצים הנפש הטהורה'. החפץ חיים בספרו 'נדחי ישראל' כותב: 'על ידי המאכלות האסורות מסתלק הצלם אלוקים מן האדם. כדאיתא בזוהר ועלול לבוא בגלל זה כמה מאורעות על האדם'. ר"ל.

'חייב אדם לומר עבורי נברא העולם'. בברכת הנישואין אנחנו מברכים 'אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד'. האדם הוא תכלית הבריאה 'לעבודה ולשומרה'. המסלת ישרים פותח את חבורו 'שהאדם לא נברא אלא להתענג על ד' וליהנות מזיו שכניתו'. זו מטרת הבריאה.

כולנו רוצים ושואפים שיהיו לנו רגשי קודש, שתהיה לנו נטייה ומשיכה לקדושה ולטהרה. שנוכל להתקרב לבורא יתברך. עלינו לדעת כי הדקדוק והזהירות במאכלות אסורות הוא תנאי קודם למעשה בדברים אלו. מפני שמאכלות אסורות מטמטמות את הלב.

כאשר הלב נאטם על ידי אכילת איסור שורה על האדם טומאה ואטימות הגורמים חלילה לאדם שירי בלב הרוחני המונע ממנו לחוש קרבת אלוקים. האדם במו פיו מונע עצמו מלהיות כלי קיבול לחכמת התורה ולקדושת המצוות.

'והתקדשתם והיייתם קדושים' כאשר נקדש ונתקן את מאכלנו, נזכה ללב מבין ולאוזן שומעת לעלות במעלות התורה והיראה.

ביצירת האדם הושלמה הבריאה הושלם מעשה בראשית. האדם הוא נזר הבריאה. מאז בריאת אדם הראשון ועד ימי 'בן נח' היו כל הברואים שווים לכל דין. לא היה כל הבדל בין כל מי שנברא בצלם אלוקים.

כאשר נבראו אדם הראשון ואשתו חוה, ציווה אותם הקב"ה: 'פרו ורבו ומלאו את הארץ'. נצטוונו בזה על קיום העולם. 'לא תהוה בראה לשבת יצרה'. 'שלשה שותפים הם באדם הקב"ה ואביו ואימו'. יצירת חיים חדשים, דורשת שותפות של אב ואם והקב"ה. החיים הם מתנה גדולה שמקבל האדם.

על האדם מוטלת חובה לשמור על מתנת חיים זו. מלבד הצינוי שיש לאדם לשמור את מצוות ד'. לקיים תרי"ג מצוות עשה ולא תעשה. הוא מצווה בכמה וכמה ציווים על שמירת הגוף והנפש שלו שגם הם רמ"ח איברים ושס"ה גידים. זה כנגד זה.

הרמב"ם כותב: 'הואיל והיות הגוף בריא ושלם, מדרכי השם הוא. שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה. לפיכך צריך האדם להרחיק את עצמו מדברים המאבדן את הגוף ולהנהיג את עצמו בדברים המברין ומחלימים את הגוף'. שמירת הבריאות, הגופנית והנפשית, היא חובתו של האדם כדי שיוכל למלא את תפקידו בעולם. כדי 'שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא'.

על האדם להזהר ולהישמר מכל דבר המסכן את חייו. בסוף הלכות רוצה ושמירת הנפש מביא הרמב"ם: 'וכן כל ממשול יש בו סכנת נפשות, מצוות עשה להיסירו ולהישמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה. שנאמר 'הישמר לך ושמור נפשך' ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצוות עשה ועבר על לא תשים דמים בביתך'.

'חמירא סכנתא מאיסורא' נלמד ממקרא מפורש: 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'. וכמו שמביא הסמ"ע 'שמשמע שהדברים שאסרו חכמים משום סכנה יש בהם משום איסור תורה למי שעובר עליהם'.

חובה מיוחדת מוטלת על האדם, כמו שכותב הראב"ד בשער הקדושה: 'לשמור עצמו מן המאכלים שמוזקין אותו, כי האוכל דברים אלו ואפשר לו זולתם הרי הוא פושע בגופו ומושע בנפשו'. 'מפני שהולך אחר תאוותו ואינו חושש על אבידת גופו. והיא היא דרך היצר הרע ועצת הסכלים להסיתו מדרך החיים'.

החינוך במצווה ע"ג כותב: 'לפי שהגוף כלי לנפש, ובו תעשה פעולתה וזולתו לא תשלם מלאכתה לעולם, ועל כן באה בצלו לטובתה ולא לרעתה'. הגוף הוא משכן הנשמה. בלי הגוף לא תוכל הנשמה למלא תפקידה וייעודה. 'ובאמת כי בהיות בגוף שום הפסד מאיזה עניין שיהיה, תתבטל פעולת השכל'. כי בלי גוף בריא לא יוכל השכל לפעול.

יש דברים המזיקים לגוף ויש דברים המזיקים לנפש. לא רק גוף האדם צריך שמירה מהמזיקים אותו. גם נפש האדם דורשת שמירה. על האדם מוטלת חובת שמירה על יציבותו

לבני הישיבות הקד' למתחילים בזמן החורף בלימוד מסכתות כתובות, גיטין, קידושין, ב"ק, זבחים ניתן להשיג את ספרי ה'אהל' המכילים אלפי עמודי כת"י והערות קצרות לכל המסכת בעריכת רבי הלל מן שליט"א ספרי יסוד בהגנת המסכת הנלמדת לפרטים: 052-7169905

חדש חדש חדש מוסד הרב קוק כרך חדש מהסידרה החשובה שכבשה את עולם התורה חידושי הריטב"א על מסכת קידושין מהדו"ב - על פי כתב-יד יחיד בעולם פוטו סטודיו גל פז-רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה צילום אירועים, מצלמות וסטודיו רשת בשר למהדרין אחים הקר פוטו ציון לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר המנעול הנאמן זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות צבי ורצברגר בית האברגיה

הישיבה מוקד אחינו לרבותנו, רישום ויעוץ 1-800-20-18-18